

JEGYZET

VAN-E MÉG EGYHÁZI ELIT MAGYARORSZÁGON?

„... a papnak ajkai őrzik a tudományt,
és az ő szájából törvényt várnak...”

(*Malakiás próféta 2.7*)

Vajon őrzik-e még? Vannak-e még tudós papjaink? Van-e még egyházi elit Magyarországon? Elfogultságoktól mentesen kell válaszolnunk ezekre a kérdésekre, hiszen egy rövid meditáció is meggyőz arról, hogy nem egyszerűen eldöntendő, igennel vagy nemmel megválaszolható kérdések ezek. Messze kerülünk a középkortól, amikor a pap volt a társadalom szinte egyedüli értelmisége, aki a keresztyénné változott görög-római kultúra átörökítője. Amikor minden tudós a teológia szolgálóleánya volt. A tudományos-technikai forradalom körében nehezen lehet már kitapintani mai tudásunk bibliai gyökereit. Ezért posztkrisztianus társadalomról, a szekularizáció utáni világról szoktunk beszélni. Hogyan jutottunk ideig?

A múlt század liberális gyökertű hitehagyása után jött szellemi újjáéledés a magyarországi egyházak életében. Ez a Prohászka Ottokár, Ravasz László nevével fémjelzett keresztyén elitkultúra olyan műhelyeket tartott fenn, mint a *Protestáns Szemle* vagy a *Vigília*, mely rangot jelentett az egész egyház életében. De nem ennek a vizsgálatára dolgozunk. Van-e ma a megújulás munkáját vállalni tudó szellemi elit az egyházon belül?

Elitről sokféleképpen lehet beszélni. Mi az értelmiségi elit egyházi kötődésére vagyunk figyelemmel. Értelmiségnek azokat a művelt, szellemi dolgokkal foglalkozó, önálló gondolkodásra és vélemény-nyilvánításra képes, többnyire „diplomás” embereket tekintjük, akik szellemi munkát végeznek. Ez a társadalmi pozíció kritikai készséget feltételez a társadalom intézményrendszereivel – és benné az egyházal – szemben. Sokszor ironikus kritikával illeti ezeket az intézményeket, melyeknek a javítása minden társadalomban döntően az értelmiség feladata. Az „értelmiségi” szavunk a magyar nyelv történeti, etimológiája szerint újkeletkezésű, hiszen csak 1843 óta használatos. Ha a francia „intellectuel” megfelelőjének tartjuk, akkor még fiatalabb, hiszen ez a szó csak 1898-ban a Dreyfus-per kapcsán jelenik meg, a méltatlanságot szenvedő Dreyfus mellé álló

tiltakozó emberek nyilatkozatának címében használt szó. („Manifeste des Intellectuels”). Ez is az értelmiség egyik legfontosabb társadalmi feladatát, a tiltakozást foglalja össze.

Az értelmiség, a szellemi elit meghatározása legalább olyan nehéz, mint a toleráns légkör megteremtése, mely az egyetlen elfogadható légkör az értelmiségi lét kibontakoztatásához. Golo Mann az értelmiség egy meglehetősen tág és egy inkább szűkre szabott jelentéséről beszél (*Der Auftritt der Intellektuellen in der Geschichte*. in: V. K. Hoffmann (hrsg): *Macht und Ohnmacht der Intellektuellen*. Hamburg, 1968. 7. old.) Tágabb értelemben ide tartoznak azok a diplomás emberek, akik tudásukból élnek. Szűkebb értelemben Golo Mann szerint a „publicistákat sorolják az értelmiségek közé, akik arról írnak, amit mások alkottak...” Fejlett verbális készségük meglehetősen veszélyessé teszi őket ellenfeleik számára, hiszen ők is a szavak emberei: jártasságukat, szakértelmüket nehéz kétségbe vonni.

Az elmúlt negyven év a magyar értelmiség kritikai készségét kihatárolta vallástalanná (sokszor vallásellenessé) tette az intellektuális gondolkodó embereket. Ugyanakkor az egyre jobban finomodó kritika védekezésére kényszerítette az egyházat. Védekezés közben az egyház is nagy előszeretettel zárkózik el a kultúrától. Mindkét kísértés végzetes veszély az egyház számára. Lokalizálásuk nélkül nincs kibontakozódás.

A „szocialista” társadalom mindenre kiterjedő ellenőrző rendszere rátelepedett az egyházra és ezzel bizalmatlanságot gerjesztett. Nem egyszerűen elnyomta, felszámolta a vallásokat, hanem államosította, hozzáidomította ideológiájához. A marxizmust államvallásként kezelte és ugyanakkor a keresztyén kultúra minden produktumát destruktívnak kiáltotta ki. Ennek siralmas következménye, hogy minden keresztyénségre utaló ismeret megkopott a társadalomban, és felnőtt egy olyan értelmiségi elit, amelyik számára a Biblia elrejtett, beláthatatlan őserdő volt. Hovatovább azt sem tudják egyetemi végzettségű emberek, hogy mitől Mózes-kosár a neve annak az alkalmatlanságnak, amiben csecsemőinket hordozzuk; miért szorongat parityát Michelangelo Dávidja a jobbáiban, és miért bujdosunk a pusztában Petrófi örk-szép verse szerint úgy, „mint népével Mózes bujdosott”.

Az igazi probléma az, hogy ezzel a vallás kiiktatódott a társadalom életéből: az iskolai oktatásból eltűnt a teológia, megszűnt tudomány lenni, a teológust és a papot nem tekintették értelmiséginek. A kommunista kultúrpolitiku-

sok szerint a vallás – magántyeg lett. Pusztaság, ami csupán a privát szférát érintette, ennek sem minden területét. Az erkölcs a család életét, az egyéni szabadságát befolyásolhatta, de szerintünk a munkához, hivatáshoz, az intellektuális élethez nincs már semmi köze. A vallás közéleti szerepét is csak a főpapok lojális hűségnyilatkozatában tolerálta a rendszer.

Ennek természetes velejárója az volt, hogy az oktatáspolitikában is érvényesült ez az egyszólamú ideológiai elkötelezettség. Az iskola azt a szemléletet közvetítette, hogy felvilágosult, gondolkodó, értelmes ember nem lehet hívő. Az erkölcsstelen ateista oktatáspolitikai erőfeszítéseket tett, hogy az „ideológiai harcban” a vallástalanságot juttassa győzelemre. Tomka Miklós 1990-ben ezt írta: „Ma a társadalom közel 1/3 része vallástalan. (Az utóbbi években ekkora a nem megkeresztelt gyermekek aránya.) Az egyetemi és főiskolai végzettségűeknek ellenben legfeljebb 1/10 része tudta megőrizni vallásos világnézetét a 16–18 évig tartó iskolai befolyásolás, majd az azt követő nyilvános szereplések során” (Tomka Miklós: Vallás és kultúra. In: *Egyházforum*. 1990. 3. szám; vö.: 1995. 2. 25–25.). Így a rendszerváltás után az egyházak számára az egyik legnagyobb kihívás az volt, hogy hogyan talál kapcsolatot az értelmiséggel a vallás. A rendszerváltás eszközhányos miliőben jött létre. Az egyház nagyszabású hódítóhadjáratahoz hiányosak a megfelelő embereken túl a megfelelő eszközök is. Ezt az eszközhányos helyzetet volt hivatva csökkenteni az egyházi iskolák visszaadásáról szóló törvény. Ennek első eredménye a nagy hagyományú egyházi középiskolák visszaszolgáltatása volt. Viszont hamarosan megmutatkozott ennek a lépésnek némely gyengesége. A visszaadott épület az egyházi elitiskolát nem tette újra azzá, sőt, mivel nem számolt az elmúlt 40 esztendő migrációs mozgásaival, az új,

az egyház pillanatnyi szociológiai helyzetével, ez a lépés inkább gátolta, mint segítette az új értelmiségi elit kialakulását. Sok egyházi iskolából nosztalgiaiskola lett.

A pozitív jelekre is figyelniünk kell. Több empirikus megfigyelés bizonyítja, hogy a 20–30 év közötti magasabb képzettségű lakosok körében a társadalom átlagát meghaladó érdeklődés van. Ez új kihívás a keresztény felnőttnevelés számára. A modern társadalom plurális, ami szükségessé teszi a vallás, a hit dolgainak indoklását. Lelkiismereti szabadságot hirdet, ami könnyen társul újszerű szabadossággal, a határozott elkötelezettség hiányával. Sokszor kereszténységtől idegen értékek épülnek be az emberek gondolkodásába, veszélyeztetve a kereszténység tisztaságát.

Van-e még (vagy már?) egyházi elit Magyarországon? Vannak biztató jelek, de távolról sem értünk célt. A liberális értelmiség derékhadja vallástalan még, és nem érti az egyházak belső életének, különös szociológiai helyzetének mozgástörvényeit. Az egyházak közül még mindig információs vákuum tapasztalható, ami erősíti az egyház társadalmon kívüliségének hamis illúzióját. A változás – lassú folyamat. Minden neveléssel foglalkozó ember tudja, hogy a legkeményebb anyag nem a gyémánt, hanem az emberi agy szürkeállománya.

Lelkészképzésünk hiányosságai is erősítik problémáinkat. A régi professzorok sorban elmentek minden élőknek útján. Az elmúlt 40 év teológiai tudósképzése lehetetlen volt. Ugyanakkor az államosított egyházak bezártsága csökkentette az egyházak szociális érzékenységét. Kevés olyan lelkes van, aki belelát a társadalmi mozgások belső „titkos” világába. Pedig az értelmiséget ez a látás avatja a társadalom hasznos részévé.

Szigeti Jenő

Tótfalusi Kis Miklós vignettája: NON SOLUS